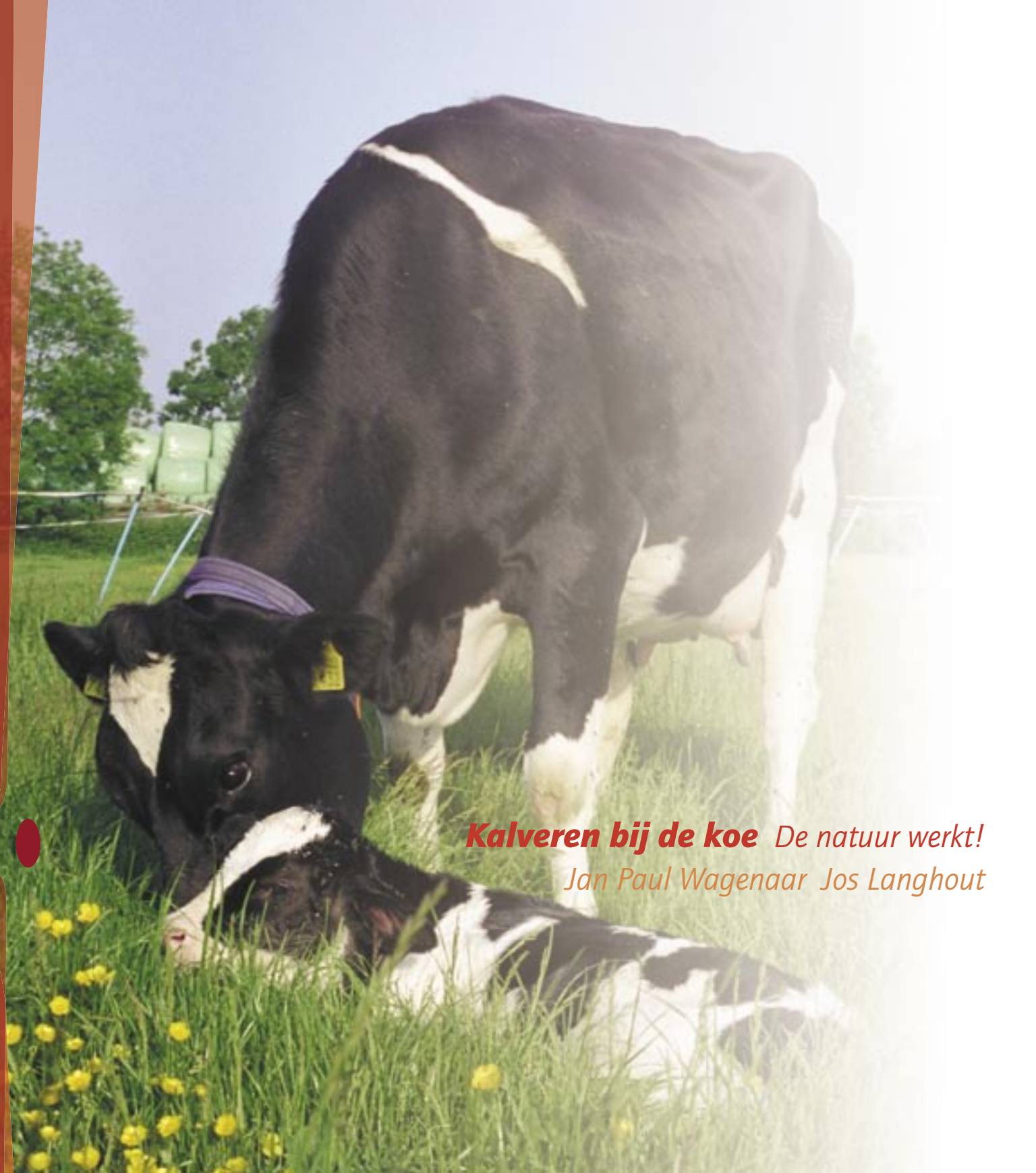




Kalveren bij de koe *De natuur werkt!*
Jan Paul Wagenaar Jos Langhout

Geen checklist maar advies op maat

Via de bedrijven die aan het onderzoek deelnemen of zelfstandig ervaring hebben opgedaan met *Kalveren bij de koe*, is een schat aan ervaring opgebouwd. Terug naar de natuur lijkt heel eenvoudig, maar het scheppen van de juiste randvoorwaarden is niet eenvoudig en voor ieder bedrijf anders. Het is dus geen kwestie van alleen een checklist. Wel kan de veehouder op basis van zijn of haar specifieke wensen en verwachtingen advies krijgen over start en inrichting. Hebt u interesse? Neem dan contact op met het Louis Bolk Instituut. Bezoek ook eens www.kalverenbijdekoe.nl

Dank aan sponsors

Het is op zijn plaats om de instanties te bedanken die het onderzoeksproject *Kalveren bij de koe* tot nu toe mogelijk maakten met financiële ondersteuning. Als eerste de Triodos Bank en haar leden. Zowel in 2003 als in 2004 heeft de Triodos-ledenactie in het teken van *Kalveren bij de koe* gestaan. Het aanzienlijke geldbedrag dat hierdoor beschikbaar is gekomen, is een belangrijke pijler voor het onderzoek geweest. Ten tweede de Provincie Noord-Holland. In de periode 2003-2005 heeft ook zij een substantieel geldbedrag beschikbaar gesteld om aan dit grensverleggende onderzoek te kunnen werken. Tot slot leveren ook het Ministerie van LNV en het EU project Quality Low Input Food gezamenlijk een belangrijke bijdrage aan lopend onderzoek. Dank hiervoor.

Triodos Bank
Van nature betrokken



Jan Paul Wagenaar

www.louisbolk.nl
info@louisbolk.nl
T 0343 523 860
F 0343 515 611
Hoofdstraat 24
3972 LA Driebergen

© Louis Bolk Instituut 2006

Foto's: LBI, p6-7 Durk Oosterhof en
p10-11 Reed Business Information
Ontwerp: Fingerprint
Druk: Drukkerij Kerckebosch

Deze uitgave is per mail of website
te bestellen onder nummer LV 60



Onderzoeksproject *Kalveren bij de koe* De natuur werkt!

Betrokken consumenten met prikkelende vragen zijn voor veehouders soms de directe aanleiding om hun houderijsysteem kritisch onder de loep te nemen. Een veel gestelde vraag is waarom een kalf direct na de geboorte bij de koe vandaan wordt gehaald. Veehouders worstelen met deze vraag. Ze snappen dat de vroege scheiding voor buitenstaanders een moeilijk te aanvaarden praktijk is. Aan de andere kant is de vroege scheiding van kalf en koe onderdeel van de geijkte manier om veel consumptiemelk te produceren.

Op zoek naar een acceptabel alternatief ging een aantal melkveehouders aan de slag. Bij de start van het onderzoeksproject *Kalveren bij de koe* in 2002 waren de melkveehouders die kalveren bij de moeder lieten zogen, op één hand te tellen. Inmiddels hebben velen hun voorbeeld gevolgd. Veehouders hebben echter vragen over de praktische invulling en gevolgen van het houden van kalveren bij de koe. Is de stal wel geschikt? Verwilderen de kalveren niet? Kunnen we de zorg voor de kalveren wel aan de koeien overlaten? Deze brochure geeft een overzicht van wat het houden van kalveren bij de koe betekent voor koe, kalf en bedrijf.

Jos Langhout ***Kalveren bij de koe*** *De natuur werkt!*

de natuurlijke kennisbron

LOUIS BOLK
INSTITUUT



De achtergrond: het kalf van de koe scheiden

Voor de productie van melk krijgt een koe ieder jaar een kalf. Kalveren worden in de melkveehouderij vrijwel direct na de geboorte bij de moeder weggehaald. De koe wordt vervolgens tweemaal per dag gemolken en de kalveren krijgen dagelijks een afgepaste hoeveelheid melk van de veehouder. Dit systeem is goedkoop, praktisch en overzichtelijk.

Ook hygiëne speelt een rol. Direct contact vergroot de kans op overdracht van ziektekiemen (via mest, melk of voer) van volwassen naar jonge dieren. Ook daarom worden kalf en koe direct na de geboorte van elkaar gescheiden.

Er zijn goede redenen om zorgvuldig met hygiëne en diergezondheid om te gaan. Echter als een veehouder zijn zaken goed voor elkaar heeft, is een vroege scheiding van koe en kalf geen vereiste.

Waarom een alternatieve opfokmethode?

Het compleet gescheiden grootbrengen (opfokken) van kalveren biedt geen ruimte voor het ontstaan van een band tussen koe en kalf. Dit heeft nadelige gevolgen voor de sociale ontwikkeling van kalveren en voor het ontwikkelen van natuurlijk, soorteigen gedrag. Kalveren bouwen ook minder natuurlijke weerstand op tegen algemeen op het bedrijf voorkomende ziektekiemen.

Het doel: natuurlijke band krijgt weer een functie

Het doel van het onderzoeksproject is het ontwikkelen van een opfokmethode waarbij de natuurlijke band tussen kalf en moederkoe weer een functie krijgt. Maar de opfokmethode moet ook financieel haalbaar en praktisch uitvoerbaar zijn. Om deze aspecten goed in beeld te brengen, wordt van alles bijgehouden: de gewichtsontwikkeling van kalveren, gedrag van dieren die zogen of gezoogd hebben, melkproductie van de koe, melkconsumptie door het kalf en diergezondheid. Op basis van uitkomsten en ervaringen wordt geprobeerd de voorwaarden voor het houden van kalveren bij de koe zo goed mogelijk in beeld te krijgen.

De praktijk: geen twee bedrijven hetzelfde

Kalveren bij de Koe wordt op praktijkbedrijven uitgevoerd. Een goede afstemming tussen onderzoeker en deelnemende veehouders is cruciaal. Veehouder en onderzoeker werken uit hoe de aanpassingen op het bedrijf in praktijk worden gebracht. Ook evalueren ze samen de



Jan Vrolijk,



Jan Vrolijk begon in de zomer van 2002 met het houden van kalveren bij de koe. Aanleiding was de aanhoudende vraag van consumenten waarom de kalveren zo jong bij de koe werden weggehaald. Daarnaast paste de natuurlijke opfokmethode goed in zijn extensieve bedrijfsvoering. Maar er waren meer redenen: de opname van biest en melk, in combinatie met een geleidelijk in contact komen met de ziektekiemen op het bedrijf, zou de weerstandsopbouw kunnen bevorderen. Op termijn hoopte Jan hierdoor een veestapel te krijgen die beter tegen een stootje zou kunnen.

Het eerste jaar veroorzaakte het spenen veel onrust. Soms was de onrust groter bij de koe dan bij het kalf. Daarom stapte Jan over op een pleegmoedersysteem. Kalveren die in de zomerperiode worden geboren, blijven echter nog steeds bij de eigen moeder en gaan mee de wei in. Kalveren die in de winter worden geboren, komen bij een pleegmoeder.

Volgens sommige veehouders resulteert het houden van kalveren bij de koe in wilde kalveren. Jan merkt hier niets van: "Doordat ik vaak door het koppel loop, zijn ze eerder rustig dan wild. Doordat veel kalveren gewend

Oosthuizen: "Natuurlijk gedrag is duidelijk waarneembaar"

raken om met het koppel mee te lopen, ontwikkelen ze een kuddegevoel. Ze gaan feilloos mee in de dagelijkse routine."

Eind 2004 zijn de eerste zoogkalveren koe geworden. Jan herkent in deze dieren duidelijk toegenomen natuurlijk gedrag. "Dit is mooi, maar we zullen ook beter moeten leren omgaan met het soms negatieve aspect van natuurlijk gedrag. Bijvoorbeeld de onrust na spenen en het soms niet laten schieten van de melk. Ook de veehouder zit in een groeiproces."

Bij Durk Oosterhof blijven alle kalveren bij hun eigen moeder. Ook de kalveren die na veertien dagen het bedrijf verlaten. De kalveren die worden aangehouden, blijven tweeënhalve

Durk Oosterhof, Drachten: “Waarom hebben we hier niet eerder aan ged

maand bij de moeder. “Daarna krijgen ze nog een periode melk met de emmer”, vertelt Durk. “De hoeveelheid wordt geleidelijk afgebouwd, voor een soepele overgang. Na het spenen krijgen de dieren ruwvoer en een beetje brok. Al op jonge leeftijd zie je dieren in de wei of in de stal ruwvoer opnemen samen met de koeien.”

De verwachtingen voor de toekomstige melkkoeien zijn hoog. De extra melk die de kalveren drinken, ziet Durk als een investering in de toekomst. “De kalveren krijgen een goede start, met als doel gezonde en duurzame dieren met een goede weerstand.”

Voordelen van kalveren tussen de koppel zijn de rust die het geeft in de stal, maar ook het plezier dat Durk er zelf aan beleeft. “Het is een prachtig gezicht. Ook voor de consument die op mijn bedrijf komt. De consument kan heel duidelijk zien op welke wijze het product tot stand komt. Waarom hebben we hier niet eerder aan gedacht?”



lacht?”



resultaten. Zo worden de kalveren regelmatig gewogen of wordt gedurende periodes een camera opgehangen om het gedrag van dieren vast te leggen. Maar niet alles kun je meten. Daarom wordt ook geëvalueerd op basis van inzicht en ervaring van de veehouder. Hij kan aangeven welke aanpassingen wel of niet werken en hoe dieren reageren als de camera's uit staan en de onderzoeker weg is.

Het begin: een nieuw kalfje

Ieder jaar krijgt een koe een kalf. De koe begint daarna aan een nieuwe periode van melkproductie (lactatie). Ongeveer dertig procent van de kalveren blijft op het bedrijf als de koeien van de toekomst. De overige kalveren blijven veertien dagen op het bedrijf. Vlak voor de geboorte (afkalven) wordt de koe in een speciale ruimte gehuisvest. In de winter is dit een afkalfbbox in de stal, in de zomer kan dit een apart stukje weide zijn. Hier heeft de koe alle rust en ruimte. Na de geboorte likt de koe het kalf droog. Door het kalf te likken:

- worden de geboortevliezen verwijderd
- wordt het kalf actief (stimuleert ademhaling en bloedsomloop)
- droogt de vacht van het kalf (voorkomt warmteverlies)
- wordt het kalf schoon (voorkomt infecties)
- wordt de band tussen koe en kalf versterkt.

Na een paar dagen met de moederkoe in een aparte ruimte te hebben doorgebracht, kunnen moeder en kalf terug naar de melkkoppel.

De eerste momenten zijn erg belangrijk

De eerste melk die de koe maakt (*biest*), heeft een samenstelling die speciaal is afgestemd op de behoeften van het kalf. Biest bevat ook veel *maternale antistoffen* die het kalf de eerste levensmaanden helpen om ziektekiemen het hoofd te bieden. Het is erg belangrijk dat het kalf de eerste biest binnen een aantal uur na de geboorte binnenkrijgt. Hoe vaker en verser het kalf biest drinkt, hoe beter. De melkveehouder moet erop toezien dat het kalf de biest ook daadwerkelijk binnenkrijgt. Niet elk kalf is handig genoeg om vlot zelfstandig te gaan drinken. Omgekeerd heeft niet elke koe genoeg ervaring als moeder om het kalf te stimuleren.



Nils Spaans begon drie jaar geleden met kalveren bij de koe. Tot dat moment kregen de kalveren met een drinkautomaat kunstmelk gevoerd. Nils was ontevreden over de ontwikkeling en groei van de kalveren. Een kreupele koe die veel melk gaf en niet gemakkelijk machinaal kon worden gemolken, vormde de directe aanleiding voor verandering. Ze werd met een aantal kalveren apart gezet.

Volgens Nils is het belangrijk dat kalf en koe de eerste tien tot veertien dagen afgescheiden van het koppel doorbrengen. "Je kunt als veehouder dan in de gaten houden of alles goed gaat. Indien moeder en kalf te snel in een grotere groep komen, verlies je het overzicht."

Het spenen van kalveren is een ander aandachtspunt. Het is een stressvol moment voor zowel kalf als koe. Nils probeert de stress zoveel mogelijk te beperken. De kalveren worden binnen gespeend. Niet in de wei, want dan gaan ze op zoek naar de moeder en moet je ze soms van ver terughalen. Voorts zorgt hij ervoor dat koe en kalf elkaar na de fysieke scheiding nog kunnen zien.

In de toekomst streeft Nils ernaar dat koeien afkalven in de zomerperiode. De kalveren kunnen

Nils Spaans, Broek in Waterland: "Gezonde kalveren en

dan veel buiten zijn. Dit geeft minder problemen met hokruimte en resulteert in een betere hygiëne.

Nils geeft aan dat je als veehouder wel wat moet durven om koeien de verantwoordelijkheid te geven.

"Maar je leert snel. Zo leer je onderscheid maken tussen een echt ziek kalf en een dat alleen even van slag is. In het begin was mijn grootste motivatie de wens van de consument. Nu doe ik het ook voor mijzelf."



weinig werk”

Het kalfje drinkt vaker

Een kalf dat bij de koe drinkt, drinkt vaak en in kleine porties. De eerste dagen drinkt het kalf wel tien keer per dag, later vijf à zeven keer per dag. Kalveren drinken de eerste maand ongeveer tien liter, daarna zelfs wel vijftien liter per dag.

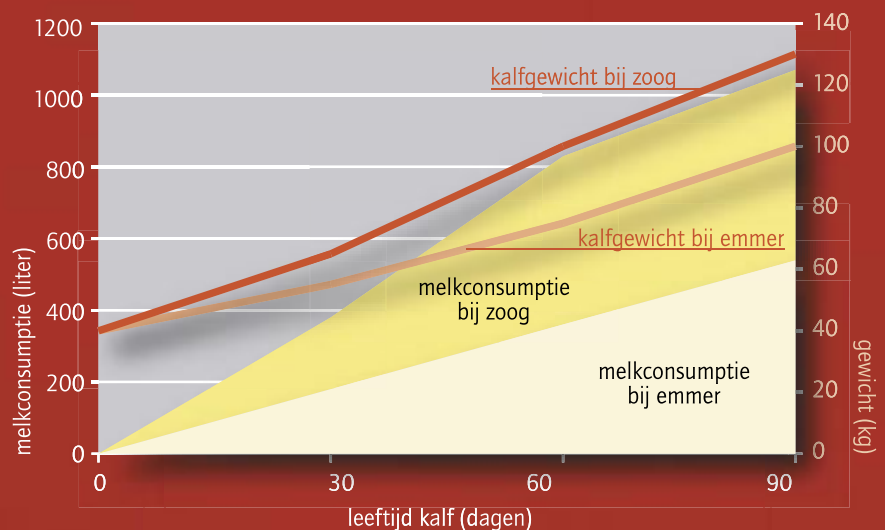
De vertering is beter

Diarree is het grootste probleem bij jonge kalveren. Bij kalveren die bij de koe zogen, zijn deze problemen minder. De natuurlijke manier leidt tot een betere opname en een betere vertering van de melk. Veehouders geven aan dat kalveren ondanks diarree wel goede eetlust houden als ze bij de koe drinken. Hierdoor herstellen ze snel.

Het kalfje groeit als kool

Als een kalf bij de eigen moeder kan drinken, is de dagelijkse toename in gewicht aanzienlijk: meer dan een kilogram per dag. Ook al is snelle gewichtstoename van zoogkalveren geen verrassing, het is wettelijk voor de melkveehouder. Is snelle groei wel goed voor het kalf? Na verloop van tijd raken veehouders gewend. Ze zien dat kalveren ook leren om water en ruwvoer zoals gras, kuil en hooi op te nemen.

Cruciaal is de manier waarop kalveren worden *gespeend*. Spenen betekent dat het kalf van de moeder wordt gescheiden en geen melk meer krijgt. Het is belangrijk deze overgang geleidelijk te laten verlopen. Dit stelt het kalf beter in staat de voorsprong in gewicht en ontwikkeling vast te houden.



Moeder of pleegmoeder?

Als een kalf oud genoeg is, ongeveer drie maanden, wordt het gespeend. Logisch is dat dit voor zowel kalf als moeder een stressmoment is. Het scheiden van dieren die een band hebben opgebouwd, resulteert in meer emoties. Met inzicht en kennis kan onrust gedeeltelijk worden voorkomen. Geleidelijk spenen betekent steeds minder melk en meer ruw- en krachtvoer (brok). Maar ook een geleidelijke fysieke verwijdering van de moeder. Door het hok van het kalf in de buurt van de melkkoppel te plaatsen, kunnen koe en kalf elkaar aanvankelijk nog wel zien, maar kan het kalf niet meer bij de moeder drinken.

Een andere optie voor geleidelijk spenen is de pleegmoeder. Een pleegmoeder is een melkkoe die niet goed in het melkkoppel meekomt. Deze koe kan men echter wel goed de zorg voor één of meerdere kalveren toevertrouwen. Er zijn veel veehouders die kalveren bij een pleegmoeder laten zogen, soms al vrij snel na de geboorte. Hoeveel kalveren tegelijk kunnen zogen, hangt af van de hoeveelheid melk die de pleegmoeder nog dagelijks produceert. In de praktijk wisselt het aantal pleegkalveren tussen de 2 en 3. Zogen bij een pleegmoeder heeft voor- en nadelen. Uiteindelijk moeten ook pleegkalveren en -moeders van elkaar scheiden.

Zelfredzaamheid begint bij een sterke band

De methode van *Kalveren bij de koe* is gebaseerd op de zelfredzaamheid van de dieren. De basis daarvoor is een sterke band tussen koe en kalf:

- het kalf activeert de koe (zet de koe aan tot verzorgend gedrag)
- de koe verzorgt en likt het kalf waardoor het schoon blijft en geactiveerd wordt
- de koe stimuleert het kalf de eerste dagen om te drinken
- biest verhoogt de natuurlijke afweer van het kalf
- goede voeding (melk) zorgt voor een goede groei
- een sociale omgeving draagt bij aan de ontwikkeling van het kalf
- door een natuurlijk kudde-instinct blijft het kalf bij het koppel en wordt hierin opgenomen.

Nog onbeantwoorde vragen

Kalveren bij de koe zoekt nog antwoord op een aantal vragen. Wat zijn bijvoorbeeld de verschillen tussen zogen bij de moeder of een pleegmoeder? Wat is de optimale zoogperiode? Laten we kalfjes die van het bedrijf gaan wel of niet zogen? Maakt contact met ziektekiemen ziek of juist sterk? Als kalfjes bij de koe lopen, hebben ze dan later minder problemen met stoten als ze horens hebben?



A photograph of a black and white cow and her calf in a barn. The cow is standing in the background, looking towards the camera. The calf is standing in the foreground, also looking towards the camera. They are in a barn with wooden stalls and a dirt floor. The lighting is warm and the atmosphere is calm.

“Ik ben opgegroeid met het idee dat de boer de kalveren moet verzorgen. Nadat ik bij een collega kalveren bij de koe zag, ben ik dat ook zelf gaan proberen. Vanaf het begin is het een groot

Hendrik Langhout, Jelsum: “De koeien hebben er plezier in”

succes.”

Hendrik Langhout ervaart dat de koeien er plezier in hebben en dat de kalveren het veel beter doen. Zelf heeft hij er ook plezier van. “Het is een mooi gezicht. In het begin was het wel spannend of een ligboxenstal met een roostervloer wel geschikt zou zijn. En hoe de koeien op de kalfjes zouden reageren. Ook speelde de vraag of je zelf de kalveren moest leren om bij de koe te gaan drinken. Maar de natuur is goed voorbereid. Als de dieren tijd en ruimte krijgen om een sterke band te scheppen, dan krijgt het natuurlijk gedrag de kans zich te ontwikkelen. De eerste melk moeten ze altijd van de eigen moeder krijgen. Maar soms moet je ze wel een handje helpen.”

“Je geeft een gedeelte van de melk terug aan het kalf”, concludeert Hendrik. “Het stimuleert natuurlijk gedrag van kalf en koe, wat ten goede komt aan diergezondheid, weerstand, en een duurzame dierhouderij. Het bevordert ook de rust in het koppel. De kalveren voelen zich veilig, kalveren en koeien vormen een geheel. Als de koeien voor het melken van de wei naar de stal worden gebracht, huppelen de kalfjes mee. Af en toe blijft er eentje achter. Maar als de afstand te groot wordt, trekt het kalfje een sprint en sluit het weer bij de kudde aan.”



Onderzoeksproject *Kalveren bij de koe*

De belangrijkste bevindingen:

- het kalf bij de koe levert een prachtig plaatje op.
- koe, kalf en het hele koppel krijgen veel natuurlijk gedrag terug.
- kalveren groeien en ontwikkelen goed en zijn gezond.
- ieder bedrijf heeft zijn eigen systeem, wensen en voorwaarden.
- de melkveehouder heeft meer arbeidsplezier.
- de melkveehouder kan uitgaan van de zelfredzaamheid van het dier.
- kalveren met zoogervaring zijn goede moeders.
- onervaren moeders hebben eerst een beetje hulp nodig.
- moederzorg groeit in het koppel met de generaties.